

eindelijk in 1796 gerealiseerd.

Kortom, de ene discussie riep de andere op, en zo ontstond een heel netwerk van debatten. Van der Wall, die een monografie over de Socratische oorlog voorbereidt, weet dit netwerk met heldere pen te ontrafelen en ze kan elke afzonderlijke discussie in een breder en soms verrassend perspectief plaatsen. Helaas komen niet alle discussies en discussianten uit de verf. Dit geldt met name voor de latere discussies waarop de Socratische oorlog uitliep. Hoewel alle termen een heldere toelichting krijgen, gebeurt dat niet altijd bij de eerste keer dat de term wordt gebruikt, hetgeen het lezen van het boekje soms bemoeilijkt. Dat probleem had ondervangen kunnen worden door opname van niet alleen een register van namen, zoals nu is gebeurd, maar ook van zaken. De literatuur- en bronnenlijst kan voor dit boekje zeer omvangrijk genoemd worden. Niettemin, ondanks deze kleine kritische kanttekeningen doet dit werk uitkijken naar Van der Walls monografie.

Ruud van den Berg

Frits Boersma, **Het Tweede VCL. De geschiedenis van een merkwaardige school** (Den Haag: Pasmans Offsetdrukkerij, 1999, 180 blz., ISBN: 90-9013-067-5)

Dit boek betreft de geschiedenis van het Vrijzinnig Christelijk Lyceum (VCL) in Den Haag, het tweede van die naam in de Residentie. Opgericht op Dinsdag, 5 september 1944, ging de school een opwindende geschiedenis tegemoet. Geschreven als ware het een documentaire, is deze pennenvrucht van Frits Boersma een fascinerend werk. Gelet op de achtergrond van de auteur is dit niet verbazingwekkend. Deze hield zich immers eerder bezig met het regisseren van films en het schrijven van boeken en artikelen. Bovendien was de auteur zelf leerling en leraar van het Tweede VCL. Boersma haalde ook zijn gymnasiumdiploma aan het Tweede VCL en studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Later werkte hij nog als manager in het onderwijs.

Het onderhavige boek wil een breed publiek bereiken. Nostalgie lijkt een van de drijfveren te zijn geweest voor het schrijven ervan. Het kwam tot stand onder de stimulerende begeleiding van het bestuur van het Oud-leerlingencontact Tweede VCL. Bij het onderzoek dat eraan ten grondslag lag, stond allereerst de vraag centraal in hoeverre en in welk opzicht het Tweede VCL een bijzondere

school was. Om die bijzonderheid te doen uitkomen, zou het noodzakelijk zijn een vergelijking te maken met andere scholen, volgens wetenschappelijke criteria. Dit bleek echter niet haalbaar. Boersma meent dat de geschiedenis van het onderwijs in dit land nog steeds in de kinderschoenen staat. Tot nu toe werd slechts de geschiedenis van enkele scholen grondig bestudeerd. Bij lustra en herdenkingen is men zelden verder gekomen dan de traditionele gedenkboeken met of zonder gedichtjes. Bij gebrek aan gegevens over andere scholen kon ook bij dit boek geen sprake zijn van een serieus en vergelijkend onderzoek. Helaas motiveert de auteur nergens waarom hij het Tweede VCL niet kon vergelijken met de oudere gelijknamige Haagse school. Ook geeft hij geen bevredigend antwoord op de vraag waarom het Tweede VCL een bijzondere dan wel een merkwaardige school was. We vernemen slechts dat de school door *insiders* als zodanig werd beleefd. Dit blijft een subjectieve vaststelling.

Boersma besloot om het onderwerp van binnen uit te benaderen. Hij koos doelbewust voor interviews met zestig mensen die zo evenredig als mogelijk zijn verdeeld over diverse tijdvakken en categorieën, zoals bestuursleden, curatoren, (con-)rectoren, docenten en niet-onderwijzende medewerkers, ouders en leerlingen. Deze persoonlijke contacten leverden een schat aan gegevens op over alle aspecten van het schoolleven. Verder smukte Boersma zijn verhaal op met citaten uit primaire bronnen, egodocumenten, zwart-wit foto's en tekeningen. Zo kwam de geschiedenis van de school tot leven.

Het werk omvat zowel een proloog als een epiloog met daartussen tien hoofdstukken in chronologische volgorde. Elk hoofdstuk heeft zijn eigen thematiek. In de proloog wordt door verwijzing naar het krantenartikel 'Kaas is dood' (*Trouw*, 6 januari 1992) postuum eer betoond aan de eerste rector van het Tweede VCL, dr. Geert Kazemier. In het eerste hoofdstuk ('Dolle Dinsdag') wordt de oprichting van de school verhaald ('Kon dat eigenlijk wel op Dolle Dinsdag?'). Het bestaan van een *Sperrgebiet* in Den Haag leidde er toe dat de leerlingen van het Eerste VCL naar een andere dependance werden geëvacueerd. Hieruit groeide het Tweede VCL. De school werd een lyceum, dat bestond uit een gymnasium, een HBS-A en een HBS-B. In Hoofdstuk 2 komt de 'Opbouw' aan de orde. Rector Kazemier speelde in deze periode een cruciale rol. Hij maakte zich sterk voor een goed functioneren van de school en daarin was hij heel succesvol. Op zijn initiatief

koos de school in 1951 voor een gedeeltelijke invoering van het Daltonstelsel. In Hoofdstuk 3 passeerden verscheidene semi-religieuze rituelen de revue. Deze school, waar idealisme een stevige basis vond in een hechte structuur, besteedde veel aandacht aan dergelijke rituelen. Hieronder vielen onder andere de maandagochtendpreek door de rector, het dagelijks lezen van een bijbelfragment door de docenten tijdens het eerste lesuur en de jaarlijkse inwijding op de eerste schooldag. In Hoofdstuk 4 ('Kwetsbaar') vraagt de auteur zich af wat de kinderen van het Tweede VCL nu zo bijzonder maakte en of zij alle zorg die de school hun bood werkelijk nodig hadden? De persoonlijke verhalen van oud-leerlingen bieden hierop mijns inziens niet echt een antwoord. Hoofdstuk 5 handelt over de 'Leiding' van de school. Het onderwijs bleef ondanks alles een zaak van mensen, al ontbrak het nooit aan theorieën en idealen. In dit hoofdstuk worden verder enkele bijzondere leraren en leraressen voor het voetlicht gehaald. In Hoofdstuk 6 wordt de 'Orde' of het gebrek daaraan behandeld. Dit begrip dook in vele verhalen over de school op. Was dat terecht? Wat betekende 'orde' eigenlijk? Hoe konden Tweede VCL-docenten hun klassen overleven? Ontwikkelde zij allemaal hun eigen trucs en methodes? Dit hoofdstuk wordt gearmd met talrijke anekdotes. 'Seks' staat centraal in Hoofdstuk 7. Het Tweede VCL pretendeerde onderlinge verstandhouding, openheid, tolerantie en cultuur te bevorderen en vernieuwende didactische methodes te hanteren. Gold iets dergelijks ook voor seks? – Van oudsher was seks taboe op school en dat zou nog lang zo blijven. Tijdens de jaren vijftig negeerde men het probleem zelfs. Slechts langzamerhand werd de schoolleiding ook op dit gebied wat opener. In Hoofdstuk 8 ('Heya Kaassie') komen de veranderingen in de school aan de orde. Sommige *insiders* meenden dat de sfeer op school in de jaren zestig radicaal zou zijn veranderd. De gebeurtenissen tijdens het omstreden zomerkamp in Diever uit 1966 zouden de omslag hebben getekend. Sommige leerlingen hebben dit kamp beleefd als een Woodstock *avant la lettre*. Een jaar later nam de school met de musical 'Heya Kaassi' afscheid van rector Kazimier. In Hoofdstuk 9 ('Onderscheid') worden de jaren besproken waarin het de school minder goed ging. Misschien lag de oorzaak bij de vele veranderingen die het Tweede VCL tijdens deze jaren doormaakte? Of, omgekeerd, zou de school zich te langzaam hebben aangepast aan een snel veranderende wereld? In 1967 trad een nieuwe rector aan: F.B. Adam. Deze moest omgaan met nieuwe sociale fenomenen die zich ook op

school lieten gelden, zoals de Provo. Belangrijker waren de problemen die de invoering van de Mammoetwet per 1 augustus 1968 met zich meebracht. De organisatorische en didactische aanpassingen waartoe deze wet de school verplichtte, zouden metertijd haar bestaan gaan bedreigen. Scholen als het Tweede VCL waren te beperkt van omvang. De toekomst leek te liggen bij grote scholengemeenschappen, waarin leerlingen na een gemeenschappelijk brugklasjaar konden kiezen uit een scala van vervolgopleidingen. Het Eerste VCL zou voortaan verdergaan als een scholengemeenschap voor VWO-HAVO. Het Tweede VCL werd in 1968 formeel een categorale school voor VWO. Gebrek aan perspectief en, daaraan gekoppeld, angst voor de toekomst ondermijnden echter het zelfvertrouwen van de school. Zo ontstond in 1970 een curieuze scholengemeenschap voor MAVO en VWO, zonder een HAVO-afdeling. Hiermee trok men een wissel op de toekomst, die in de praktijk moeilijk te verzilveren bleek. Een fusie met het Eerste VCL ging uiteindelijk niet door. In Hoofdstuk 10 ('Worsteling') wordt beschreven hoe het Tweede VCL omging met de complexe uitdagingen die de nieuwe situatie inhield. Tot 1976 bleef het leerlingenaantal flink groeien, daarna zette een scherpe daling in. Het antwoord hierop zou men als een wanhoopsdaad kunnen bestempelen: het Tweede VCL ging een fusie aan met een andere school die ook de ondergang zag naderen. Op 1 maart 1981 fuseerde het lyceum met de gemeentelijke scholengemeenschap Hugo de Groot. De nieuwe combinatie staat sindsdien bekend als het 'Segbroek College'. In de 'Epiloog' waagt de auteur zich aan enkele bespiegelingen over het einde van de zelfstandigheid van het Tweede VCL. Betekende het de ondergang of de wedergeboorte voor de school? Dat het Eerste VCL een fusie blijvend afwees werd als pijnlijk ervaren. Het Eerste beschouwde de kloof tussen beide scholen, vooral in sociaal opzicht, als onoverbrugbaar. De twee scholen hadden zich in de loop der jaren op verschillende markten gericht; het Tweede VCL stond nadrukkelijk open voor de leerlingen uit de minder welgestelde wijken van Den Haag. Het Segbroek College functioneerde alras professioneler dan het Tweede VCL had gedaan, maar de benadering van de leerlingen bleef 'VCL-achtig'. Ook in de fusieschool heeft men veel aandacht voor sociale vaardigheden en voor het 'ruimte geven aan' en respect hebben voor elkaar.

Het boek wordt afgesloten met een verantwoording waarin een toelichting wordt gegeven op de werkwijze van de auteur, diens belangrijkste bron-

nen en de namen van degenen die zijn geïnterviewd. Omdat de auteur zich tot een breed publiek richt, is het gebruik van voetnoten en wetenschappelijk jargon vermeden. Daarom had deze verantwoording beter aan het begin van het boek kunnen staan. Een ander probleem, bij dit overigens zeer leesbare werk, vormen de vele persoonlijke anekdotes. De lezer die niets met het VCL heeft, blijft hierdoor toch enigszins een buitenstaander. Wel getuigt dit werk van veel liefde, waardering en betrokkenheid bij het Tweede VCL. Het biedt een mooi relaas van een school voor voortgezet onderwijs die, ondanks het open toelatingsbeleid, tijdens de eerste drie decennia na de Tweede Wereldoorlog toch vooral een deel van de Haagse elite vormde.

Gwendolyn van Essen

Laurenz Veendrick, **Tussen school en leven. Langdurige internaatsvorming voor meisjes tussen 14 en 16 jaar in de jaren vijftig en zestig in vormingsinternaat De Vonk te Noordwijkerhout** (Hilversum: Verloren, 1999, 201 blz., ISBN 90-65550-061-8).

In *Tussen school en leven* beschrijft Laurenz Veendrick uitgebreid de in de jaren 1947-1971 op De Vonk te Noordwijkerhout gegeven internaatscursussen aan 14- tot 16-jarige meisjes. Zaken als persoonlijkheidsvorming, sociale en algemene vorming, het runnen van een huishouden in de praktijk, kinderverzorging en informatie en advies aangaande beroepsmogelijkheden stonden centraal in deze cursussen. Zeker in de jaren vijftig betekende dit dat een meisje gevormd diende te worden voor de spilfunctie die zij later in het gezin zou krijgen.

De lerares Emilie Knappert stichtte in 1919 De Vonk. Zij richtte zich vooral op fabrieksmeisjes, platelandsmeisjes en later ook op de echtgenotes van werklozen. Vanaf 1937 maakte De Vonk deel uit van de Woodbrookersbeweging, die streefde naar een socialisme met een religieuze ondergrond. Onder druk van bezuinigingen werd het vormingscentrum De Vonk in 1993 definitief gesloten.

In 1995 benaderde het bestuur van de Vereniging Buitenverblijf De Vonk de auteur met het verzoek om op basis van het archief van De Vonk een boek te schrijven over de geschiedenis van het vormingsinternaat. Veendrick had veel gegevens tot zijn beschikking. Zijn gedetailleerde aanpak getuigt hiervan. Hij maakte gebruik van vrij uitvoerige verslagen en evaluaties die zich in het archief be-

vinden. Veel informatie is bewaard gebleven omdat per cursus een dossier van iedere deelnemster werd bijgehouden. Deze dossiers bevatten gegevens over de opleidings-, werk- en gezinsachtergrond van de betreffende meisjes, alsmede resultaten van (psychologische) tests, informatie over de wijze waarop de cursistes functioneerden binnen De Vonk en hun reële toekomstmogelijkheden.

Twee soorten vragen komen in het boek aan de orde. De auteur richt zich enerzijds op de beelden en voorstellingen die in de eerste vijftientig jaar na de oorlog in het vormingswerk leefden over meisjes. Daarbij richt hij zich ook op de ontwikkeling van die beelden. Tevens gaat hij na welke pedagogische opdracht men zich stelde. Anderzijds zoekt Veendrick uit welke ethische en morele invulling men aan het vormingsproces gaf. In de jaren vijftig functioneerden de zuilen nog als zingevingskaders. Na 1955 begon het proces van de ontzuiling. Dit deed zich ook voor bij De Vonk, een instelling die wortelde in de tradities van het vrijzinnig protestantisme en het socialisme.

Het boek is binnen een duidelijk theoretisch en historisch raamwerk geschreven. Het theoretische kader heeft betrekking op de verzuiling en de ontzuiling die Nederland in deze periode doormaakte en de invloed die daarvan uitging op het vormingswerk. De opkomst en de neergang van het vormingswerk, zoals die worden beschreven aan de hand van de internaatscursussen op De Vonk, vormen het historische kader. De jaren tussen 1955 en 1964 gelden als de bloeitijd van het vormingswerk. Tevens onderging het welzijnswerk in brede zin tijdens deze jaren een grondige professionalisering. Ook aan dit aspect wordt in het boek aandacht besteed. De beschrijving van het intensieve vormingswerk op De Vonk maakt duidelijk hoe het vormingsbegrip zich in de eerste vijftientig jaar na de oorlog heeft ontwikkeld en in welk verband dat stond met de veranderingen in de identiteitsontwikkeling van meisjes in de overgang *Tussen school en leven*.

Het tijdvak waarin deze geschiedenis zich heeft afgespeeld, is in het boek verdeeld in drie delen. Het boek begint met de periode van de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog. In dit deel ('Herstel en Opbouw: 1947-1955') wordt duidelijk dat de kerkelijke en wereldlijke gezagsdragers zich grote zorgen maakten over de zogeheten 'massajeugd'. Jongeren werden negatief getypeerd als schijnvolwassenen die zich egocentrisch, vitaal, instinctief en lichamelijk gedroegen. Tijdens de jaren vijftig hanteerde men bij het vormingswerk als